

Tre undersökta delytor vid Rya – tre nyupptäckta stensättningar

Rapport 2023:108
Arkeologisk utredning

Västra Götalands län, Västergötland, Göteborgs kommun,
Göteborgs stad, fastighet Sannegården 734:9, Rödjan 727:4
och Färjestaden 20:6, fornlämning L2023:5756, L2023:5757
och L2023:5759

Mattias Öbrink

Tre undersökta delytor vid Rya – tre nyupptäckta stensättningar

Rapport 2023:108
Arkeologisk utredning

Västra Götalands län, Västergötland,
Göteborgs kommun, Göteborgs stad, fastighet
Sannegården 734:9, Rödjan 727:4 och Färjestaden 20:6,
fornlämning L2023:5756, L2023:5757 och L2023:5759

Dnr 511-00711-2023

Mattias Öbrink

Arkeologerna

Statens historiska museer

Arkeologerna

Statens historiska museer

Våra kontor

Linköping

Lund

Mölndal

Stockholm

Uppsala

Kontakt

010-480 80 00

info@arkeologerna.com

fornamn.efternamn@arkeologerna.com

www.arkeologerna.com

Arkeologerna

Statens historiska museer

Rapport 2023:108

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

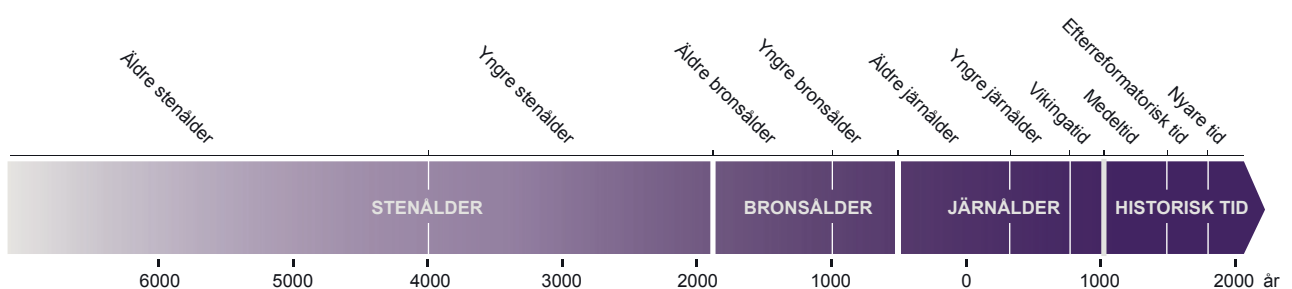
Bildredigering och layout: Åsa Östlund

Omslag framsida: Stengärdesgård inom delyta A. Foto från norr: Eirik Johansson, Arkeologerna.

Tryck/utskrift: Ätta.45 Tryckeri AB, 2023

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund	7
Metod och genomförande	7
Resultat	8
Delyta A	8
Delyta B	10
Delyta C	10
Sammanfattning och slutsatser	10
Referenser	14
Administrativa uppgifter	14
Bilagor	15
Bilaga 1. Schakt och provgropstabell	15
Bilaga 2. Anläggningstabell	16

Figur 1. Läget för undersökningen markerat på utsnitt ur GSD-Terrängkartan, skala 1:50 000, och GSD-Översiktskartan. Lantmäteriet (CCO).

Inledning

På uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län har en arkeologisk utredning genomförts inom fastigheterna Sannegården 734:9, Rödjan 727:4 och Färjestaden 20:6 i Göteborgs kommun (figur 1–2, tabell 1). Orsaken till att utredningen gjordes var att Gryaab AB planerar att uppföra en avloppsreningsverksanläggning i Ryaområdet i Göteborgs hamn (Ryahamnen). Fältarbetet genomfördes under några dagar i oktober 2023. Utredningen omfattade tre delytor (A–C). Inom delyta A framkom tre tidigare okända fornlämningar i form av stensättningar (L2023:5756, L2023:5757, L2023:5759). De ligger i anslutning till en stensättning som undersöktes år 1967 av Göteborgs arkeologiska museum (L1960:638). Inom övriga delytor framkom inga tidigare okända fornlämningar.

Tabell 1. Nyupptäckta fornlämningar.

Lämning	Typ	Antikvarisk bedömning
L2023:5756	Stensättning	Fornlämning
L2023:5757	Stensättning	Fornlämning
L2023:5759	Stensättning	Fornlämning

Bakgrund

Det aktuella utredningsområdet ligger på Hisingen, strax väster om Älvsborgsbron, i ett område starkt präglat av industriell verksamhet knuten till hamnen. Inom området fanns tidigare en numera borttagen stensättning (L1960:638), som undersöktes av Göteborgs arkeologiska museum år 1967. I stensättningen fanns en stenkista bestående av tre kantställda hällar. Ett helt lerkärl med brända ben hade ställts ner i graven, utöver detta fanns även flintredskap och avslag samt skifferfragment. Graven dateras till bronsålder eller den äldre järnålder. Stensättningen utgjorde en sydlig utlöpare av en nord-sydligt stråk av fornlämningar från bronsåldern och den äldsta järnåldern, främst koncentrerat utmed Bräckeåsen, norr om det nu aktuella utredningsområdet (Andersson & Ragnesten 2005). Direkt åt öster, och även lite inom utredningsområdets nordöstra hörn, finns fornlämningen L1960:2297, Karl IX:s Göteborg. Staden grundlades år 1603 som en satsning för att locka främst holländska köpmän. Redan år 1611 brändes staden ner av danskarna och övergavs därefter. Kartan över Karl IX:s Göteborg från år 1607 rektifierad mot dagens kartor visar att stadens befästningar tangerar det nordöstra hörnet av utredningens delyta C. Det är dock osäkert hur mycket av stadens planlagda befästningar som kom att uppföras. Väster om utredningsområdet finns befästningen Rya Nabbe (L1960:637) med lämningar främst från 1600 till 1900-tal. Göteborgs stadsmuseum har tagit fram ett kulturmiljöunderlag för området (Wennberg m.fl. 2023). I det betonas områdets strategiska betydelse i försvaret av Göta älvs mynning från medeltiden och framåt.

Den aktuella utredningen var uppdelad på tre delytor, A, B och C med olika förutsättningar. Inom delyta A och B utgörs terrängen av högre liggande bergsområden med mycket hållmark med inslag av skogsklädda platåer med tjockare jordlager. Inom delyta A och B förväntades tidigare okända förhistoriska gravar och möjligen boplatser kunna finnas. Delyta C är avlång yta och i söder utgörs den av ett utfyllt och hårdgjort område som är kraftigt påverkad av områdets industriella verksamhet. I norr finns en skogbevuxen svacka som är relativt orörd av exploateringen i området. Inom delytan bedömdes att det möjligen fanns rester av vallgraven runt Karl IX:s Göteborg.

Metod och genomförande

Inledningsvis gjordes en inventering av delyta A och B. Syftet var att identifiera möjliga ytor att provgräva och att spåra fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar synliga ovan jord (figur 3). Inom delyta A identifierades tre intressanta områden för provgrävning. Utöver detta påträffades en stengärdesgård, en vägterrass och två möjliga förhistoriska gravar. Inom delyta B identifierades ett intressant område för provgrävning.

Inom delyta C bedömdes endast den norra delen vara intressant att undersöka, den södra halvan är utfylld och hårdgjord och det är osäkert om några äldre lager finns bevarade.

Inom delyta A grävdes sökschakt med grävmaskin där så var möjligt, dessa kompletterades med handgrävning av provgropar. Inom delyta B handgrävdes provgropar med spade. Inom delyta C grävdes

Figur 3. Eirik Johansson sonderar en möjlig stensättning med geospyd. Foto från väster: Mattias Öbrink.

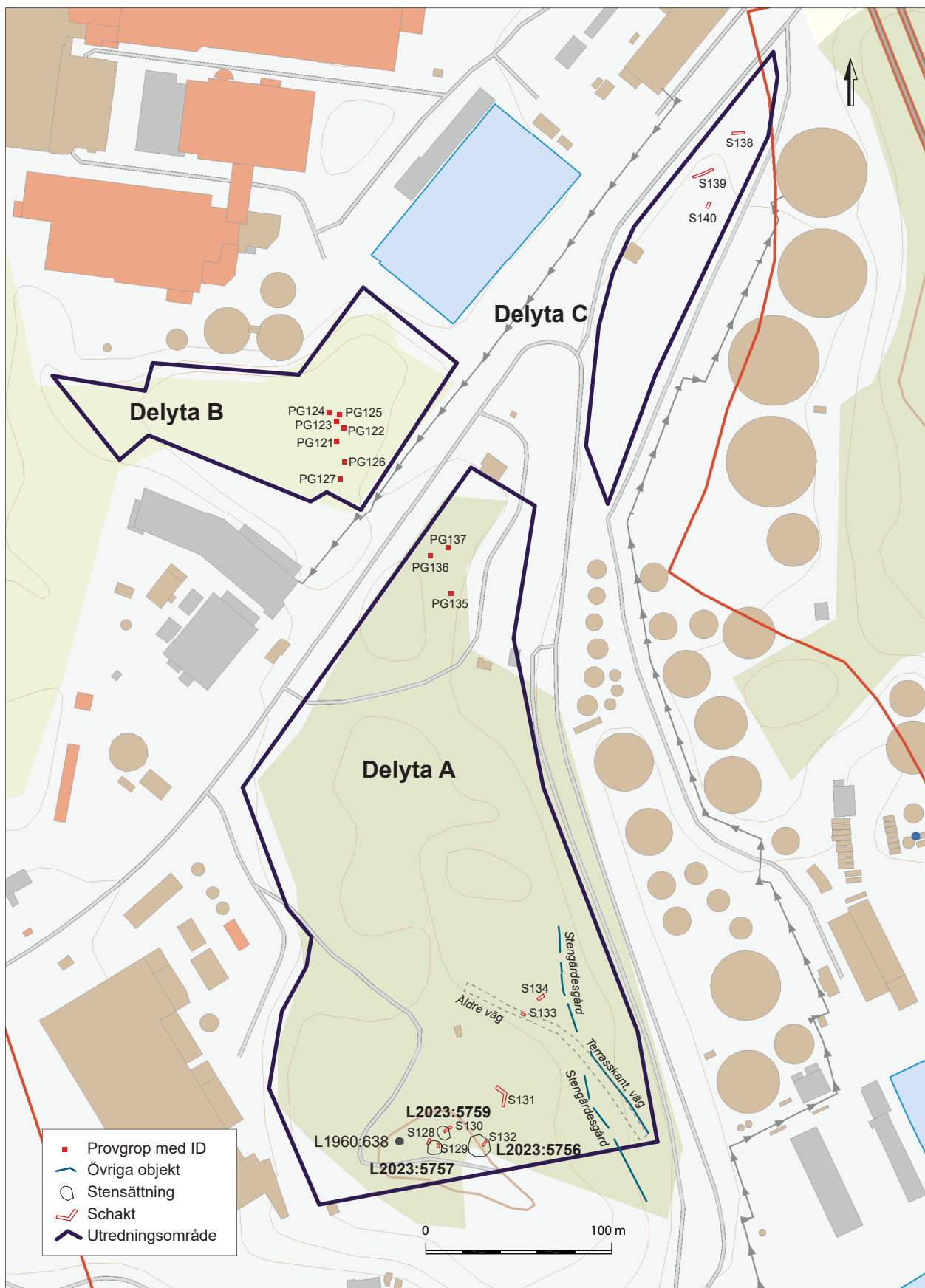
sökschakt med grävmaskin. Dokumentationen från undersökningen har sammanställts i fältdokumentationsdatabasen Intrasis.

Resultat

Här redovisas kortfattade resultat uppdelade på de olika delytorna (figur 4). Beskrivningar av grävda provgropar och schakt finns i bilaga 1 och beskrivningar av påträffade lämningar i bilaga 2.

Delyta A

Vid den inledande inventeringen identifierades två förhöjningar med synliga stenar i markytan direkt öster om den tidigare borttagna stensättningen. Fyra schakt grävdes för att bedöma lämningarna, i dessa fanns stenar och stenpackningar som visade att det rör sig om tre tidigare okända stensättningar (L2023:5756, L2023:5757, L2023:5759). I övrigt påträffades inga fornlämningar vid inventeringen och den påföljande provgrävningen inom delyta A. I den östra delen av delytan fanns en terrasskant tillhörande en äldre väg. Dateringen är oklar och

Figur 4. Plan över undersökta schakt markerade på utsnitt ur GSD-Fastighetskartan.
Skala 1:3 000. © Lantmäteriet.

terrasskanten registreras därför ej som fornlämning. Här fanns även en nord-sydlig stengärdesgård.

L2023:5756

Ligger i svag sluttning nedåt norr i den södra änden av delyta A. Lämningen var rund, uppskattningsvis tio meter i diameter och hade en tydlig välvd form. Den var övertorvad, men enstaka stenar var synliga i ytan. Ett schakt grävdes här (schakt 132). Under förnan framkom stenpackning (figur 5 och 6).

L2023:5757

Ligger på krön av höjdparti direkt öster om en tidigare undersökt stensättning. Lämningen var rund, uppskattningsvis sju meter i diameter och lätt välvd. Den var övertorvad men ett flertal stenar var synliga i ytan, framför allt på den sydöstra sidan. Även större block (naturliga?) fanns i och runt lämningen. Två schakt grävdes här (schakt 128 och 129), i dem fanns block och stenar under förnan (figur 7 och 8, s. 11). Slagen flinta (ett avslag och ett spån) hittades i schakt 128.

L2023:5759

Ligger i sluttning nedåt norr direkt norr om L2023:5757, möjligen utgör de samma stensättning. Lämningen var rund, uppskattningsvis fem meter i diameter och flack. Den var övertorvad och syntes ej ovan jord. Ett schakt grävdes här (schakt 130). I det framkom stenpackning under förnan (figur 9, s. 11). Stenpackningen hade en tydlig kant mot nordväst. I schaktet fanns slagen flinta (två avslag).

Delyta B

En cirka 40×20 meter stor plåtå provgrävdes (figur 10, s. 13). Inga lämningar påträffades här.

Delyta C

Endast den cirka 90×30 meter stora bevuxna svackan i den nordligaste delen av delytan undersöktes. Inom ytan grävdes tre schakt, inga lämningar tillhörande Karl IX:s Göteborg (L1960:2297) eller annan fornlämning kunde konstateras (figur 11, s. 13).

Sammanfattning och slutsatser

I oktober 2023 genomförde Arkeologerna, Statens historiska museer, en utredning av tre delytor inom fastigheterna Sannegården 734:9, Rödjan 727:4 och Färjestaden 20:6 i Göteborgs kommun. Vid utredningen påträffades tre tidigare okända stensättningar (L2023:5756, L2023:5757, L2023:5759). De kan tillhöra den södra änden av ett nord-sydligt stråk av fornlämningar. Det bästa vore om de kan ligga kvar orörda, men om de berörs av planerad exploatering bör de undersökas vidare.

Den nordöstra delen av utredningsområdet tangerade begränsningen för Karl IX:s Göteborg. Tyvärr fanns inga lämningar från staden här.

Figur 5. Stensättning L2023:5756 sedd från norr. Här syns den välvda formen. Foto: Mattias Öbrink.

Figur 6. Schakt 132 och stenpackning tillhörande stensättning L2023:5756.
Foto från öster: Eirik Johansson.

Figur 7. Stensättning L2023:5757 sedd från sydöst. Foto: Eirik Johanson.

Figur 8. Schakt 128, i den vänstra kanten syns stenar som bedöms tillhöra stensättningen. I det övriga schaktet fanns stenar och block som kan tillhöra stensättningen eller vara naturliga. Foto från norr: Mattias Öbrink.

Figur 9. Schakt 130 och stenpackning tillhörande stensättning L2023:5759. Kanten mot hållberget är tydlig. Foto från nordöst: Eirik Johanson.

Figur 10. Platån som undersöktes inom delyta B. Foto från sydöst: Mattias Öbrink.

Figur 11. Schakt 139 inom delyta C. Här syns att förnan var tunn och att orörd naturlig lera kom under den. Foto från nordöst: Eirik Johansson.

Referenser

- Andersson, S. & Ragnesten, U. (red.). 2005. Fångstfolk och bönder. Om forntiden i Göteborg. Göteborgs stadsmuseum. Göteborg.
- Wennberg, T., Kegel, K. & Borg, N. 2023. Kulturmiljöunderlag Ryanäs. Kompletterande kulturmiljöunderlag för området vid Rya Nabbe och Färjenäs. Göteborgs stadsmuseum, Kulturmiljörapport 2023:01. Göteborg.

Administrativa uppgifter

KMR uppdragsnr: 202300967
Lst dnr: 431-9788-2023, beslutsdatum: 2023-08-07
Fornlämning: L2023:5756, L2023:5757, L2023:5759
SHM dnr: 511-00711-2023
SHM projektnr: 730615280
Företagare: Gryaab AB
Intrasiprojekt: A2023_o88
Undersökningstid: 10–12 oktober 2023
Projektgrupp: Eirik Johansson (Bohusläns museum), Tobias Glansberg (Glansberg Maskin & Entreprenad), Mattias Öbrink (Arkeologerna, SHM).
Underkonsulter: Glansberg Maskin & Entreprenad (grävmaskin).
Exploateringsyta: 71 589 kvadratmeter
Undersökt yta: 55 kvadratmeter
Läge: Fastighetskartan, blad 63D NV
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Dokumentationshandlingar: Analoga dokumentationshandlingar förvaras i Statens historiska museers arkiv (SHM), Stockholm. Digitala dokumentationshandlingar lagras tillsammans med intrasisdatabasen.
Fynd: Inga fynd omhändertogs.

Bilagor

Bilaga 1. Schakt och provgropstabell

Id	Typ	Metod	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
121	Provgrop	Spade	0,5×0,5	0,4	Förna 0,15 m djup. Under det grå sand. Inga fynd
122	Provgrop	Spade	0,5×0,5	0,3	Förna 0,2 m djup. Under det grå sand 0,02 m. Under det brun sand. Inga fynd
123	Provgrop	Spade	0,5×0,5	0,4	Förna 0,2 m djup. Under det grå sand med stenar. Fuktigt. Inga fynd
124	Provgrop	Spade	0,5×0,5	0,3	Förna 0,2 m djup. Under det grå sand med stenar. Fuktigt. Inga fynd
125	Provgrop	Spade	0,5×0,5	0,4	Förna 0,3 m djup, under det grå sand 0,05 m djup. Därunder brun sand med stenar. Inga fynd
126	Provgrop	Spade	0,5×0,5	0,3	Förna 0,1 m djup. Under det grå sand 0,02 m djup. Därunder brun sand med stenar. Inga fynd
127	Provgrop	Spade	0,5×0,5	0,4	Förna 0,2 m djup. Under det grå sand 0,06 m djup. Därunder brun sand med stenar. Inga fynd
128	Schakt	Grävmaskin, hacka	3,6×1,7	0,3	Grävd på V sida av stensättning för att se avgränsning. Stenar synliga i ytan. Överst förna, lucker och humös med mycket rötter, ca 0,1–0,3 m tjock. Under det större block 0,4–1,0 m stora. I V ligger stenar/block glesare och i morän/brun sand. I Ö större inslag av mindre stenar, ev. är detta stenpackning i stensättningen. Fynd av flinta (ett avslag, ett spån)
129	Schakt	Grävmaskin, hacka	2,0×1,1	0,25	Grävd på NÖ sida av stensättning. Två större block synliga i ytan. Schaktet togs upp mellan dessa. Överst förna 0,1–0,2 m tjock. Därunder stenar ca 0,19–0,35 m stora som ligger i brun sand, ev. stenpackning i stensättning men glest med stenar
130	Schakt	Grävmaskin, hacka	5,0×1,1	0,2	Grävt i NÖ del av stensättning. I sluttning mot norr. Överst förna 0,10–0,15 m tjock. Under det i S något välvd stenpackning av 0,05–0,25 m stora stenar. Tätt lagda med brun sand mellan. Norr om detta berg, skarp kant. Fynd av flinta (två avslag)
131	Schakt	Grävmaskin, hacka	5,5×1,1	0,4	Schakt grävt på avsats med tjockare jordlager. Överst förna 0,15–0,20 m tjock, under det brun sand. Inga stenar. Inga anläggningar eller fynd
132	Schakt	Grävmaskin, hacka	3,0×1,1	0,2	Schakt mitt i stensättning. Överst förna ca 0,1 m tjock. Därunder stenpackning av tätt lagda 0,1–0,3 m stora stenar i brun sand. Delvis omrörd av rötter
133	Schakt	Grävmaskin, hacka	2,0×1,1	0,1	Schakt på plåtå med äldre väg. Överst förna 0,05 m tjock. Under det packad sten och sand (väg)
134	Schakt	Grävmaskin, hacka	4,0×1,1	0,2	Schakt på plåtå. Överst förna 0,15 m tjock, under det grå sand med enstaka stenar. Inga fynd
135	Provgrop	Spade	0,6×0,6	0,25	Överst förna 0,2 m tjock, under det grå sand 0,01 m tjock. Under det brun sand. Inga fynd
136	Provgrop	Spade	0,60×0,65	0,25	Överst förna 0,15 m tjock. Under det grå sand 0,08 m tjock. Under det brun sand. Inga fynd
137	Provgrop	Spade	0,5×0,5	0,35	Överst förna 0,22 m tjock. Under det grå sand 0,02 m tjock. Under det brun sand. Tre stenar i svacka med humös sand. Inga fynd
138	Schakt	Grävmaskin, hacka	6,6×1,1	0,6	Schakt i N del av svacka, sluttar nedåt V. från berg i dagen. Överst förna som var 0,5 m tjock i V, här fanns brun sand därunder. I Ö kom berg under 0,2 m förna (till 3 m från åt V från Ö kant). Även i övrigt verkar berget ligga ytligt under den naturliga sanden. Inga fynd eller anläggningar
139	Schakt	Grävmaskin, hacka	11,5×1,1	0,35	Schakt i S del av svacka. Grävt nära botten av svackan och det dike som fanns i svackan. Överst förna 0,2–0,3 m tjock. Därunder gul lera. Inga fynd eller anläggningar. Ev. är ytan urgrävd
140	Schakt	Grävmaskin, hacka	3,0×1,1	0,35	Schakt i S del av svacka. Grävt nära botten av svackan och det dike som fanns i svackan. Överst förna 0,2–0,3 m tjock. Därunder gul lera. Inga fynd eller anläggningar. Ev. är ytan urgrävd

Bilaga 2. Anläggningstabell

Intrasisld	Typ	Fornlämning	Beskrivning
101	Stensättning	L2023:5756	L2023:5756. Stensättning, välvd, övertorvad. Ca 10 m i diameter. Ett schakt grävt vid utredning, här fanns stenpackning av 0,1–0,3 m stora stenar
102	Stensättning	L2023:5757	L2023:5757. Stensättning, välvd, övertorvad. En del stenar synliga i ytan, framförallt på SÖ sida. Även större block runt (naturliga?). Ca 7 m diameter. Två schakt grävda vid utredning, i dem fanns block och stenar. Slagen flinta
103	Gärdesgård		N-S stengärdesgård, 1–2 skikt sten. Luckor i gärdesgården
104	Terrasskant väg		Terrassmur/Ö. kant av vägbank. I kraftig lutning mot Ö. Vägen på snedden genom slutningen nedåt SÖ. Vägbanken är uppbyggd av kantiga stenar i flera skikt. Vägen har varit ca 3 m bred, övervuxen idag. Svänger av mot V efter det muren slutar och fortsätter åt V över en plan plåtå
105	Stensättning	L2023:5759	L2023:5759. Stensättning, övertorvad, flack. Ca 5 m diameter. Ett schakt grävdes vid utredning, i det fanns stenpackning av 0,05–0,25 m stora stenar. Tydlig gräns mot norr. Fynd av slagen flinta. Ev. samma som A102

Tre undersökta delytor vid Rya – tre nyupptäckta stensättningar

I oktober år 2023 genomförde Arkeologerna, Statens historiska museer, en utredning av tre delytor inom fastigheterna Sannegården 734:9, Rödjan 727:4 och Färjestaden 20:6 i Göteborgs kommun.

Vid utredningen påträffades tre tidigare okända stensättningar (L2023:5756, L2023:5757, L2023:5759). De kan tillhöra den södra änden av ett nord-sydligt stråk av fornlämningar. Det bästa vore om de kan ligga kvar orörda, men om de berörs av planerad exploatering bör de undersökas vidare. Den nordöstra delen av utredningsområdet tangerade begränsningen för Karl IX:s Göteborg. Tyvärr fanns inga lämningar från staden här.

Arkeologerna

Statens historiska museer